

УДК 338.51:669.1

ТЕХНОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КОКСОХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

К.С. Гаймур

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків, Україна

Гаймур К.С. Технологія моніторингу та контролю сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі.

Дана стаття присвячена визначенню моніторингу та контролю сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі за рахунок визначення та обґрунтування показника соціо-еколого-економічної ефективності коксохімічного виробництва. Для збереження стійкості свого становища, залучення необхідних ресурсів для розвитку організаціям необхідно враховувати все більшу кількість факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічні показники, економічні показники, соціальні показники

Гаймур К.С. Технология мониторинга и контроля устойчивого развития предприятий коксохимической отрасли.

Данная статья посвящена определению мониторинга и контроля устойчивого развития предприятий коксохимической отрасли за счет определения и обоснования соціо-еколого-економического показателя эффективности коксохимического производства. Для сохранения устойчивости своего положения, привлечения необходимых ресурсов для развития организациям необходимо учитывать все большее число факторов внешней и внутренней среды.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологические показатели, экономические показатели, социальные показатели

Haymur K.S. Monitoring and control technology for sustainable development of enterprises coking industry.

This article deals with the definition of monitoring and control of sustainable development of enterprises of coking industry set definition and justification of socio-ecological-economic efficiency of coke production. For preservation of stability of the situation, attraction of necessary resources for development the organizations need to consider the increasing number of factors of the external and internal environment.

Keywords: sustainable development, environmental indicators, economic indicators, social indicators

Для збереження стійкості свого становища на ринку, залучення необхідних ресурсів для розвитку підприємствам необхідно враховувати найбільшу кількість факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, до яких відносяться соціальні, економічні та екологічні фактори, а також низку проблем впливу на діяльність промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

До основних проблем, які впливають на діяльність промислових підприємств коксохімічної галузі відносяться економічні, екологічні, технологічні, політичні та соціальні.

На сьогодні питання моніторингу та контролю сталого розвитку підприємств в Україні є актуальним, і найбільш відомими в цьому напрямі є публікації таких українських вчених, як: Рудика В.І. [1, 2], Власов Г.А. [3], Іванов Ю.Б. [4], Вода І.С. [5], Тищенко О.М. [6], Перевозчикова Н.О. [7]. Узагальнення результатів досліджень зазначених учених дозволило використати їх напрацювання як базу для визначення показника соціально – економічної ефективності сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі.

Метою статті є визначення моніторингу та контролю сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі за рахунок визначення та обґрунтування показника соціо-еколого-економічної ефективності коксохімічного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

У процесі виходу зі світової фінансової кризи та економічної нестабільності перед промисловим виробництвом виникає велика кількість задач, найважливішими з яких є перебудова системи управління, орієнтованих на сталий розвиток. У зв'язку з цим виникає необхідність моніторингу та контролю рівня сталого розвитку промислового підприємства. Це дозволить визначити вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, до яких відносяться соціальні, економічні та екологічні фактори, а також низку проблем впливу на діяльність промислових підприємств.

Частіше визначення поняття «моніторинг» приймають, як комплексну систему спостережень, виявлення проблем, оцінки та прогнозу змін стану розвитку, в даній ситуації стосовно промислового виробництва.

До основних проблем, які впливають на діяльність підприємств коксохімічної галузі відносяться економічні, екологічні, технологічні, політичні та соціальні.

Суттєвою є технологічна низка проблем, характеризується нестабільною якістю вугільної сировини, що знаходить до коксування.

Екологічні проблеми пов'язані з охороною навколишнього природного середовища. Система заходів щодо дотримання природоохоронного законодавства в Україні перебуває на етапі становлення і позиція органів влади щодо його виконання постійно переглядається. Промислові підприємства коксохімічної галузі періодично оцінює свої зобов'язання відповідно до природоохоронного законодавства. У міру виникнення зобов'язань вони визначаються у фінансовій звітності в тому періоді, в якому вони виникли. Потенційні зобов'язання, які можуть виникнути внаслідок зміни існуючих норм і законодавства, а також судових процесів не піддаються оцінці, але можуть зробити істотний вплив. При існуючому порядку забезпечення дотримання вимог чинного законодавства керівництво вважає, що істотні зобов'язання внаслідок забруднення навколишнього середовища відсутні.

Економічні проблеми характеризуються низьким рівнем попиту на коксохімічну продукцію, зокрема на кокс доменний; кон'юктурою ринку; низькою платіжною спроможністю споживачів продукції.

При проведенні моніторингу промислового підприємства обов'язково виявляються загрози розвитку. Своєчасне виявлення загроз розвитку промислових підприємств та розробка відповідних заходів є одним із найвищих напрямів у системі забезпечення сталого розвитку промислових підприємств. Постійне посилення факторів, формуючих загрози сталому розвитку промислових підприємств коксохімічної галузі робить актуальним створення системи комплексного моніторингу загроз промислового підприємства, з метою своєчасного попередження про майбутню небез-

пеку, і вживання необхідних заходів захисту і протидії.

Загроза – фактор, який може потенційно погіршити положення промислового підприємства на ринку [8].

Не існує жодного промислового підприємства, на якому б не було системи економічної безпеки.

На думку О.В. Климочкина економічна безпека підприємства – це «стан захищеності його життєво важливих інтересів у фінансово-економічній, виробничо-господарській, технологічній сферах від різного роду загроз, в першу чергу соціально-економічного плану, яке настає завдяки прийнятій керівництвом та персоналом системи заходів правового, організаційного, соціально-економічного та інженерно-технічного характеру» [9].

Проаналізувавши понятійний апарат найбільш повно відображає і розкриває сутність трактування «економічна безпека» наступне визначення «економічна безпека підприємства» – це забезпечення захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організовується адміністрацією і колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного та соціально-психологічного характеру» [10].

Зовнішні загрози – це негативні фактори, які впливають на підприємство ззовні тобто без залучення внутрішніх ресурсів. Зовнішні загрози традиційно є одним з найбільш важливих до розгляду при формуванні стратегії забезпечення безпеки підприємства.

До внутрішніх загроз підприємства відносяться негативні фактори, які виникають в наслідок подій, які відбулися безпосередньо на підприємстві. Внутрішні загрози дуже важливі для аналізу, але служби безпеки з формальним підходом до справи часто упускають цей фактор.

Характеристика зовнішніх та внутрішніх загроз промислового підприємства наведена у таблиці 1.

Таблиця 1. Зовнішні та внутрішні загрози економічної безпеки підприємств

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
Активна участь представників влади і управління в комерційній діяльності	Дії або бездіяльності (у тому числі умисні і ненавмисні) співробітників підприємства, що суперечать інтересам його комерційної діяльності, наслідком яких може бути нанесення економічного збитку компанії
Використання кримінальних структур для впливу на конкурентів	Витік або втрата інформаційних ресурсів (у тому числі відомостей, які складають комерційну таємницю та / або конфіденційну інформацію)
Відсутність законів, які дозволяють у повному обсязі протистояти несумлінній конкуренції	Підрив її ділового іміджу у бізнес-осередках
Відсутність у країні благосприятливих умов для проведення науково-технічних досліджень	Виникнення проблем у взаємозв'язках з реальними та потенційними партнерами (втрата важливих контрактів)
Відсутність докладної та об'єктивної інформації про суб'єктів підприємницької діяльності та про їх фінансовий стан	Виникнення конфліктних ситуацій з представниками кримінальної середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм або загибель персоналу та ін.
Відсутність культури введення справ у підприємницькому середовищі	

Для виявлення загроз на підприємствах коксохімічної галузі необхідно провести дослідження показників соціо-еколого-економічної ефективності, за основу дослідження використовується факторний аналіз. У рамках визначених факторів за їх значеннями здійснюється процедура кластерного аналізу, що дозволяє згрупувати коксохімічні підприємства відповідно до визначених факторів за станом соціо-еколого-економічної ефективності.

Метою кластерного аналізу є групування підприємств за рівнем їх економічного розвитку (економічної безпеки), для виявлення тенденцій розвитку коксохімічних підприємств, та розробки комплексу рекомендацій щодо його підвищення.

Аналіз результатів дозволяє визначити три найбільш устояних кластери: перший – нестійкої виробничої діяльності та соціально-економічної ефективності й низької ефективності витрат на навколишнє середовище.

Результатом низької ефективності функціонування коксохімічних підприємств України стало погіршення фінансового стану цього сектору еко-

номіки, що підтверджується зростанням кількості збиткових підприємств. У 2013 році збитковими були 45,3% [10] підприємств коксохімії, тобто практичне кожне друге підприємство коксохімічної галузі України працювало зі збитками.

Проведення кластерного та факторного аналізу дозволяє визначити рівень розвитку та типи підприємств коксохімічної галузі за потребою у підтримці з боку держави. Виділяється три рівні розвитку підприємств: низький, середній та низький.

Визначення рівня розвитку промислових підприємств дає підстави розмежувати їх за потребою у державній підтримці: підприємства із низьким рівнем розвитку потребують негайного втручання з боку держави; підприємства із середнім рівнем розвитку потребують моніторингу та контролю з боку держави із необхідністю діагностики загроз їх розвитку; підприємства із високим рівнем розвитку потребують заходів щодо стимулювання їх подальшої адекватності та контролю моніторингу принципів сталого розвитку, це обумовлено на рис. 1.

Рис. 1 Технологія моніторингу та контролю галузі

На підприємствах, які відносяться до низького рівня розвитку середня кількість працівників сягає менше тисячі, коли на підприємствах з високим рівнем розвитку ця кількість сягає не менше 1500 працівників. Коли підприємство відноситься до низького рівню розвитку можна говорити про відсутність не здійснення спільної діяльності з іншими організаціями, підприємствами. Підприємства працюють зі збитками або з невеликим прибутком. Спостерігається велика кількість

викидів забруднюючих речовин, це пов'язано з неякісною системою очисних споруд підприємства для очистки навколишнього природного середовища. Якість коксу на цих підприємствах відрізняється від підприємств з високим рівнем розвитку підприємства складом вугільної сировини. Стан розвитку коксохімічної галузі міститься в значній зношеності основних фондів коксових цехів. На промислових підприємствах практично припиняється відновлення

основних виробничих фондів. За статистичними даними на підприємствах з низьким рівнем розвитку недостатньо удосконалені та дуже енергоємні природоохоронні установи, це призводить до необхідності великої суми витрат на охорону навколишнього середовища. Такі підприємства скорочують обсяг замовлень з боку металургійних підприємств внаслідок чого спостерігається скорочення обсягів виробництва та цін на кокс.

Основною проблемою підприємств коксохімічної галузі є висока залежність від наявності та якості основної сировини для коксохімічного виробництва – вугільного концентрату. Перспективними планами розвитку підприємств з низьким рівнем розвитку є підтримка виробництва на рівні бізнес-плану, виконання виробничої, інвестиційної програм, забезпечення реалізації виробленої продукції, підвищення конкурентоспроможності та утримання ринків збуту.

Стосовно підприємств з середнім рівнем розвитку – такі підприємства отримують дохід від реалізації одиниць зменшення викидів парникових газів. Для забезпечення життєдіяльності підприємства, конкурентоспроможності продукції, технічного рівня та ефективності виробництва, рівня якості продукції, зниження обсягів викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище.

Діяльність підприємств спрямована на контроль і запобігання можливих небезпек на робочих місцях, а так само на забезпечення постійного процесу мінімізації професійних ризиків, за допомогою систематичного і структурованого управління інтегрованою системою менеджменту підприємства. Підприємства коксохімічної галузі для кращої діяльності виробництва постійно ведуть пошук нових споживачів продукції та розширюють ринок збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках України. Постійно проводиться робота з покращення якості продукції, яка відповідає жорстким умовам споживачів. В цілях недопущення зупинення експлуатації коксових батарей та з метою забезпечення зайнятості працівників на підприємствах випускається продукція, яка має реальний попит. З метою посилення охорони навколишнього природного середовища та в цілях відповідності жорстким вимогам діючого законодавства підприємствами передбачена розробка біохімічної установки по очищенню стічних вод. Підприємства постійно дотримуються норм природоохоронного законодавства, сплата податків в межах встановлених норм своєчасно перераховуються до бюджету. Вищі за норму шкідливі викиди у навколишнє середовище підприємствами не випромінюються.

Для діяльності підприємств коксохімічної галузі з високим рівнем розвитку характерним є збільшення фонду оплати праці відносно попередніх періодів; наявність кадрової програми, яка спрямована на забезпечення рівня кваліфікації її працівників. Затвердження програми щодо професійного розвитку персоналу, згідно якої затверджується склад педагогічної ради та

методичної комісії, організаторів навчання персоналу підрозділів, викладачів, інструкторів. Затверджені плани підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, навчання курсовим методом, навчання з відривом від виробництва робітників; підвищення кваліфікації керівників, спеціалістів; перелік навчально-виробничих дільниць та майстерень тощо. Для вирішення екологічних проблем були споруджені та впроваджені нові установи. Виробництво на підприємстві працює безвідходно. Спостерігається припинення вивозу хімічних відходів та налагоджено виробництво з них виробничих палив, пластифікатора бетону та іншої продукції. На підприємствах удосконалені та модернізовані основні технології виробничих процесів, що обумовлено позитивним результатом щодо екологічних аспектів устаткувані експлуатовані об'єкти системами автоматичної пожежної сигналізації.

Незважаючи на те, до якого рівня відноситься підприємство, тобто до низького, чи високого рівня розвитку, підприємству все рівно необхідна державна підтримка.

Одним з основних завдань держави залишається розробка і впровадження у систему державного регулювання заходів, спрямованих на створення таких умов господарювання та суспільного життя, за яких як суб'єкти промислової діяльності, так і населення відчували б практичну зацікавленість і відповідальність за втілення дій, що прямо чи опосередковано сприяють реалізації державної політики у сфері енергетичної безпеки.

Проаналізувавши основних тенденцій розвитку коксохімічної промисловості, можна виділити низку найактуальніших проблем, для вирішення яких необхідна підтримка з боку держави: недостатній вплив політичних чинників на співробітництво з іноземними інвесторами; зниження імпорتنих мит на деякі групи товарів; недостатнє залучення іноземних компаній для модернізації, реконструкції та технічного переозброєння у вітчизняному гірнично-металургійному комплексі; втрата коксохімічними підприємствами зовнішніх та внутрішніх ринків: заміщення внутрішнього коксу імпортованими ресурсами (зокрема, з Китаю); загострення екологічної ситуації, наростання техногенного навантаження на довкілля, підвищення ризиків виникнення техногенних катастроф внаслідок фізичної руйнації зношених основних засобів; нестача сировини на внутрішньому ринку у зв'язку з руйнуванням інфраструктури, шахт, коксохімічних підприємств; призупинення коксохімічних підприємств; нестабільна цінова кон'юнктура на металургійний кокс: зниження вартості сировини внаслідок імпорту з Китаю.

На державному рівні питання про державну підтримку розглядається у таких законодавчих документах, як Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року»; Державна

Програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки

На підставі цих документів головним завданням держави є забезпечення надійного правопорядку в країні, національної безпеки, а це в свою чергу є основою для розвитку промисловості й економіки.

Висновки

Формуючи механізм управління сталого розвитку, промислові підприємства можуть вибудувати свою економічну діяльність так, щоб відповідати міжнародним вимогам сталого розвитку.

Для оцінки загроз розвитку підприємств коксохімічної галузі виявлені питання, пов'язані з двоїстою природою проблем ефективності діяльності та забезпечення розвитку підприємств – це узгодження економічних цілей та інтересів підприємств з екологічними та соціальними потребами суспільства

Необхідність проводити дослідження обліку соціо-еколого-економічних факторів в діяльності промислових підприємств обумовлюється досягненням підвищення рівня соціо-еколого-економічної ефективності та зниженням відповідних ризиків на забезпечення сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі в цілому.

Список літератури:

1. Рудыка В. И. Внешняя среда и её влияние на производство продукции предприятий коксохимической промышленности: монография / В. И. Рудыка – Харьков: ИД «Інжек», 2007. – 128 с.
2. Рудыка В. И. Сталь.кокс, уголь в 2010 году и далее – состояние, посткризисные прогнозы и перспективы / В. И. Рудыка, В. П. Малина // Кокс и химия. – 2010. – № 12. – С. 2-11.
3. Власов Г. А. Системный анализ коксохимического производства / Г. А. Власов, В. И. Саранчук, В. М. Чуищев, В. В. Ошовский. – Донецк: «Східний видавничий дім», 2002. – 296 с.
4. Иванов Ю. Б. Формування системи управління коксохімічним підприємством / Ю. Б. Иванов, О. Є. Мадар [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=232>
5. Вода І. С. Напрями підвищення ефективності функціонування коксохімічних підприємств (на прикладі ПрАТ «Макіївкокс») / І. С. Вода, Т. В. Овчаренко // Економіка промисловості. – 2013. – № 1-2 (61-62). – С. 47-53
6. Тищенко О. М. фінансово – економічна криза та можливості подальшого розвитку коксохімічних підприємств України / О. М. Тищенко, І. М. Волик, Н. В. Белікова // Економіка промисловості. – 2009. – № 2. – С. 67-73.
7. Перевозчикова Н. О. Підхід до комплексної оцінки ефективності управління витратами коксохімічного підприємства / Н. О. Перевозчикова, Г. П. Шавкун // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2011. – №2 (39). – С. 151-157.
8. Баканов М. И. Теория экономического анализа / М. И. Баканов, М. В. Мельник, А. Д. Шеремет. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2005, – 536 с: ил. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.initkms.ru/umk/bu/download4_2/teoriya_ekonomicheskogo_analiza_bakanov_2005_5-e_izd_.pdf
9. Климочкин О. В. Экономическая безопасность предприятия / О. В. Климочкин. – М: Рассвет, 2004
10. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/fin_rez/fr_pr/fr_pr_u/fr_pr_13_u.

Надано до редакції 20.01.2015

Гаймур Катерина Сергіївна / Katerina S. Haimur
Eka-gorodeckaya@yandex.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Технологія моніторингу та контролю сталого розвитку підприємств коксохімічної галузі [Електронний ресурс] / К.С. Гаймур // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 254-258. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>